
Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi
două numere unul după altul.

Povestea Nevăzută și Neauzită.

Poveste.

Ieră un împărat care avea trei feciori.

Intr'o zi feciorii împăratului se cer să meargă la vînat. Împăratul nu vra să-i lese. Iei se cer, iel nu. Se cer, nu. Nu și nu și nu.

Ce să facă băeții? Toată lumea se ducea la vînat și iei cogemite feciori de împărat să nu se ducă. Haide, cel mai mic se duce la tată-su.

— Tată, de ce nu ne dai drumul?

— Asta-î treaba mea

— Uită-te, toți care de care se duc la vînat. . . .

— Asta-î treaba lor.

— Apoi ne pare reu, tata.

— Asta-î treaba voastră.

— Atunce ne ducem fără învoire, zice băietul și pornește.

De o dată împăratul tace, parcă n'ar crede; dar cînd se uită pe-o fereastră mai de din dos, numai ce-și vede feciorașii cîrdișori se duceau. Dă să-i chime înapoi. Nu vin. Strigă. Iei merg. Dacă vede și vede trimete o slugă după dînșii cu cuvînt că dacă se duc ducă-se, numai pe la muntele vînat să nu se abată, că-î reu de dînșii.

— Lasă, las, respund băeții și se duc înapoi.

Bietul împărat le spunea să nu se ducă pe la muntele vînat, gîndea că iei nu știu. Ți-ai găsit, dracii!.. Chiar de muntele vînat li ieră mai mult. Aceea-î mîncă pe dînșii. Împăratul le spunea ce știea iel, iar iei tot pe gustul lor făceau.

S'aū dus la muntele vînat.

Cum ieră muntele vînat nimene nu știea, dar cine se ducea acolo nu se mai întorcea.

Cînd ajung iei la muntele vînat, ce să vadă? Un munte ca toți munții dar plin de vînatuți: cerbi, căprioare, porci sălbateci, jderi, iepuri, vulpi foieau ca furnicele, n'aveai pe unde călca.

Cînd vād iei atîtea vînatuți, unde se pun pe vînat și dăi și dăi și dăi și vinează. Asudaseră bieții băeții vînînd și de gătit vînatuțile nici că se găteau. Vînaū vîrtos.

Cum vînau iei, numai ce se trezesc că înserează. Daū să se

întorcă a casă li se par locurile schimbate, nu le mai cunoșteau. In cotro să apuce, nu se pricepe; încep a se sfătuî. Unul zice una, altul alta, dar din tot sfatul nemic nu iese. Noaptea se apropie. Amurgesté. Le vine foame. N'au cu ce ațîța foc. Cînd au fost pornit de-a casă toți aveau scăpărătoare și acum nu găseau nici unul. Parcă le furase cine-va. Pieriseră. Ce î de făcut? Se uită unul la altul și string din umere. Șed.

Cum ședeau ieî, băgară de samă că se vedea înnainte o zare de lumină.

Cel mai mare se duce, dar nu mai vine.

Cei lalți așteaptă cît așteaptă până ce de la o vreme cel mijlociî se duce și iel să vadă ce s'a întimplat. Se duce, dar dus remîne și iel.

Numaî cel mititel remăsese singur ca un huhurez. Se uită în coace, se uită în colo, întunerec. Tipenie de om nu se vedea. Haide într'un noroc. Pornește și iel. In caltea ce va fi să fie. Dacă ședea pe loc nu ieră mai mare pricopsală.

Apucă pe unde apucaseră și ceialalți. Se uita la zarea cea de lumină și mergea. Dar cum mergea, vai de capul lui, ca orbiî. Cu mînele bojbăiea înnainte și până ce pășea o dată, cu piciorul călcă de două trei ori într'un loc. Altfeliî putea să deie într'o jidovină să-și rupă capul, că ieră un întuneric mai dihai de cît în iad și niște locuri ponoroase și pîclisite de-ți stupeai sufletul. Dar ce să facă? Stringea și iel din dinți și mergea.

Cum mergea iel, de o dată zarea de lumină nu se mai vede. Ciuda lui. Dacă știea, nu pornea măcar de pe loc. Acum ce-î ieră bun? Se temea să nu fi rătăcit cine știe pe unde, pe la dracul în praznic, să-l cate ceialalți ca iearba de leac și iel hăbar să n'aibă, să-î caute pe dînșî pe unde nici nu le-a călcat piciorul.

— De-acuma mi-î tot de una, zice iel și începe a merge mai răpede. Numaî de o dată: bof! Se împiedecă și cade jos. Ce dracul să fie?! Cînd cată colo vede că s'a împiedecat de-o cioată. O iea și iel în spate și-și cată de drum.

Frica îi mai trece ce-va, dar îl apucase ciuda și suduea și iel cîte-î veneau la gură și cîte nu suduise de cînd îl făcuse mă-sa.

* * *

— Dar ce, mama dracului. De cînd am pornit de la locul mieu și la zarea cea de lumină nu mai ajung!....
Cînd sfișește iel vorba de o dată îl apucă parcă un fior

răpede și numai ce se trezește într'un hraiū mare, în chip de casă, lungă de nu-î mai vedeai fundul.

În mijlocul casei ieră o groapă și în groapă un foc de vr'o opt care de lemne.

Cînd ajunge băietul colo, îi iese înaintea un om așa de înalt că pe cît bătea lumina focului de abiea se vedea până la genuche.

Se uită băietul la dînsul, se uită și pe 'mprejur...

De-asupra focului fierbea cogemite căzan în care din cînd în cînd printre bulbucii de uncrop se vedea ieșind și iear cufundindu-se capete de om.

Împrejurul focului ședeau doi-spre-zece cu foile gata să sufle în foc; iar pe lîngă păreți ședeau legați de gît, de minți și de picioare mulțime de oameni. Printre dîșii băietul văzū și pe frații lui.

— Ce cauți aice, măi băiete, întrebă omul cel mare.

— Ieacă de foc,

— Spune o poveste nevăzută și ne auzită. Ieaca păcătoșii cei legați de colo nu s'au priceput să spuie. Știi ori ba?

Băietul se uită în sus la dînsul, și cînd își mai aruncă ochii la frații lui și la căzan zise: știū

— Dacă știi spune.

— Ieū spun, dar vezi că poveștile se ascultă de culcat.

— Așă? Atunci mă culc și ieū, zice omul cel lung și se încolătăcește împrejurul focului.

Băietul pune cioata jos la capul lui, se așază pe dînsa lîngă foc, tușește, măi ghiontoște cu cotele în cei cu foile și începe:

„În vremea pe cînd ieră mama îngreunată cu tata, ce să „vezi, într'o zi, așă prin postul crăciunului, îi vine mamei poftă „de puî de graur.

— Ce spui tu? Unde s'a măi pomenit?..

— Apoi dacă-î așă povestea...

— Ieî, spune 'n nainte.

— Poftă și poftă, de se spărieseră toți megieșii. Ce să facem noi? Unde se găsim puî de graur?

„Mama se bocește, ieū mă bocesc, toți se bocesc. Cum dra- „cul nu te-î boci cînd vedeam că mama are să pieardă pe bietul „tata.

— Ho, destul că mă doare capul. Măi încet. Ieî, ș'apoi?

— Ședeam și ieū și-î dam chiteală ce-î de făcut? În pădu- „re poate s'ar găsi d'apoi cine să se ducă în pădure. Ieū m'ași „fi dus, n'avea cine reminea cu mama, că ieū ieram cel întâiu și „cel de pe urmă, alți copii n'avuse mama. Bunicu-mieū și bunica

„Ierau mititei. Să-î las a casă, ce puteaî ieî să-î ajute mameî?
„Să-î trimet pe dînşî nici vorbă nu ieră.

„M'am dus ieû singur.

„Am copt vr'o cîţî-va bolovanî şi i-am pus în traistă, să
„am ce mînea, şi udătură o bucată de rogojină ş'apoî pe cal şi
„la drum băete.

„Merg ieû, merg şi ajung la pădure. Cînd colo, pădurea în-
„ghieţată.

— Cum ieră?

— Inghieţată, dar cum să fie!...

— Bre, bre, bre! Haî spune.

— De o dată nu mă bizuiam, dar cînd mi-am adus amin-
„te că mama pierde pe tata, am opintit o dată calul şi m'am su-
„it pe ghieaţă. Dar ce ghieaţă! Ca stecla. Numai ieû ştiu cum
„mergeam. Dar ciuda îmi ieră şi mai mare. Nici un cuib nu ve-
„deam. Ieră cit pe ce să mă întorc înapoî. Cînd de o dată
„aud un ţirichit. Daû pinteni calului şi la fugă. Nu merg ca două
„obrate şi baf!..

— Ce?

— Cade calul drept în cap şi-şî rupe gîtul. Vai de mine!
„Ce fac ieû de acuma? Dă în colo, dă pe dincolo, ieû capul ce-
„la şi-î daû la dracul, pun căciula în gîtul calului şi la drum.

— Stăi, măi!

— Da, ce vorbă?! Parcă aveam cînd! Merg ieû ce mai merg
„şi numai ce zăresc ghieaţa crăpată într'un loc. Mă daû jos de pe
„cal şi pun urechea. Aud ţirichind. Acolo ierau puii. Brava! I-am
„găsit; dar cum să-î scot? Lepăd repede cămeşa; daû înot; mă
„acufund şi ajung la cuib. Cînd să ieû puii, ieî dacă poţi Cui-
„bul ieră strîmt ca simceaua fusului. Bag mîna nu încape, bag
„piciorul, nu; dau cu capul şi întru cu totul.

— Tiii!!

— Apoî de acuma nu mai spun.

— Dar de ce?

— Heî! Doară aceea mi-s fraţii şi mă doare inima să-î
„prăvesc legaţi dinnaintea mea.

— Haî da-ţi-le drumul. Zi, bre.

— Cînd întru colo, hărşti grăuroaica de creastă şi ies afa-
„ră. Cînd o caut ieû la guşă, ieră plină de puî, încă nu-î fătase.

— Of!! stăi că nu mai pot.

Cît spunea, băietul, minunăţia cel de om lung se zvîrcoala
ca şerpele şi sufla parcă vra să-şî deie sufletul

— Cum văd ieū așa, bucuria mea. Incalec și a casă. „Cînd mergeam mai fără grijă numai ce, iear bof!!

— Iei?!..

— A căzut calul de i-a sărit căciula cine știe unde.

— Mare comedie!!.

— Daū cu pintenii să se scoale, iel pace. Mă daū jos. Ca-
„ut. Îi ieraū desbinate picioarele. Ce să-î fac? Îi strîng picioa-
„rele la loc, dar nu șed. N'am cu ce le prinde. Să fi găsit de
„unde-va să-î bat un cuiū, ar fi fost bine. Dar de unde, dacă
„n'aveam cuiū? Ce dracu-î de făcut? Să mă duc pe jos pînă
„a casă, tirziū. Mama îl pierde pe tata de tot. M'am sufecat bi-
„nișor și m'am pus să desprind picioarele de la cal. Dacă aveam
„cuiū le desprindeam mai lesne. Dar și așa... Le-am ros cu din-
„ții de la cal și le-am pus la traistă.

— Ian auzi?!..

— Se înțelege. După aceea mi-am îndesat căciula pe urechi,
„am încălecat pe traistă și mină. Cînd ajung acasă, numai bine
„fătase și grăuroaica. A mîncat mama pui și s'a liniștit.

— Bodaproste!!.

— Peste vr'o trei săptămîni...

— Ce? Mai iese?

— D'apoi cum! Peste vr'o trei septămîni iera să fie cumă-
„tria, dar nu iera fîină. Degrabă ieū pun în car și la moară.
„Macin și pornesc înapoi.

„In urma mea cît fusesem la moară bătuse vîntul și cînd
„ajung la pod o colbărie de mîniea lui D-zeū. Daū să trec se,
„îngloadă boii. Hăis, cea, nu-î chip. Pun sacii la jug și boii în
„car și haide. Am scăpat.

— Dar n'ai să mai gătești.

— Mai stăi. Cînd ajung a casă găsesc pregătiri pentru bo-
„teze. Bucuria mea că puteam fi și ieū față.

„Dar cînd colo, în locul tatei, popa vra să boteze pe ma-
„ma, Iel vra, ieū nu vraū. Iel vra, ieū nu vraū. Atunci m'am
„mînieat și hăț pe popa. L'am înșfăcat odată, ieaca așa cum ași
„lua cioata asta de jos. L'am ridicat cum ridic cioata și cum
„ședea colo cristelnița cu botezul, de pildă cum șede cazanul
„ista aice, l'am izbit de-o-dată drept în cristelniță, ian așa, bof!

Atunci băietul trînti cioata în cazan. de săriră stropii cît
colo și peste cei cu foile și peste omul cel lung și i-aū opărit.

Cei cu foile aū remas zvîrcolindu-se, iar omul cel lung nu-
mai s'a încordat ca un șerpe și a început a mirii de se cutre-
mura pămîntul:

Atunci băetul iea pe frații lui și la fugă.

Cînd iese afară, vede că iera chiar pe muntele vînat,

S'aă dus a casă, aă mai luat oameni, aă strîns vinaturile, aă dat drumul celor legați și pe cel lung l'aă îngropat acolo și mormintul lui iera cagemite movilă care ieste și până astă-zi Iear la muntele vinăt din ziua aceea a putut merge ori-cine și merg și acuma. Dacă voiți vă puteți duce și D-stră.

T. D. Speranță

Ce-va din generalizarea instrucției în tot poporul a d-lui I Florantin.

În Gazeta poporană „Universalul” No. 3, într'un articol intitulat „Generalizarea instrucției în tot poporul” Dl. Florantin critică în treacăt vr'o patru abecedare, între cari și pe al mieu.

Despre acesta e vorba.

„Abecedarul de T. Speranță, zice dl. Florantin, asemenea insistă prea puțin asupra exercițiului oral prealabil, nu indică măcar începutul acestui proesercițiu și atîta mai puțin ordinea și grădarea lui progresivă.”

Iată ce am zis și ieu în prefața Abecedarului asupra exercițiului prealabil: „Vor deschide Abecedariul la lecția 1-a și va întrebă ce chip ieste acel din capul lecției. Elevul va răspunde că e ț a p. Va pune pe elev să zică cuvîntul ț a p, mai rar. Va întrebă ce sunet se aude la început, la mijloc și la sfîrșit, p ă n ă ce va ajunge, elevul singur, să g a s a s c ă de ex: că la început e sunetul ț, la mijloc a și la urmă p.

„Și se va spune că cuvîntul ț a p l'am putea scrie dacă am ști să însemnăm fie-care sunet cu cîte-un semn pe care să-l cunoaștem tot-de-a-una. Apoi li se va arăta în carte că dedesubtul chipului sînt însemnate fie-care sunite, care strînsese la un loc daū cuvîntul: ț a p.

„Se va spune că cu semnele aceste se pot face și alte

„cuvinte dacă se va schimba ordinea în care sînt pu-
„se, de ex: ța, ața... etc.

„Tot așa se va urma și cu alte lecții.

„Dl. Florantin zice că nu îndic nici măcar începul
tului celui proexercițiu. D-lui voeșteca vr'o cite-va
septamini să li se bată capul copiilor numai cu pro-
exerciți.

„La copii începători, zice D-lui, exerciți-
ile preparatoare durează cite-va septă-
mîni și în acest interval copiii nu cetesc.
Adecă în acele cite-va septămîni copiii vor merge la
școală numai să se bezmeticească de cap cu proexerciți
fără să învețe măcar o buche.

Ceea ce am zis în prefața Abecedariului despre a-
ceste exerciții pregătitoare ieste de ajuns, ca să poată
copilul învăța cu înlesnire a ceti. Nu înțeleg de ce s'ar
face numai pentru cetire atita proexerciți. Înțeleg să se
facă mai multe exerciții dacă ar fi vorba de învățămîntul
intuitiv al figurilor. D-l Florantin înse nu voește acea-
sta. Iată ce zice D-lui.

„..... A. Klauwell premiat pentru asemenea lu-
„crări (abecedare), a păstrat încă următoarele două de-
„fecte: 1) Exercițiului prealabil oral nu-î dă des vol-
„tarea cuvenită pentru a fi util, și 2) Ilustrațiile
„lucrate în spiritul excelentului Vogel, departe de
„ale da rolul lor natural (de a ușura înfinit munca în-
„vățătorei, atit pentru învățator cit și pentru elevi) di n
„contra le întrebuintază pentru a învăța pre începă-
„tori: 1) a observa; 2) a cugeta; 3) a vorbi; 4) a scrie
„5) a desemna și 6, a ceti.“

De aici se vede că pentru D-l Florantin învățămîntul
intuitiv al lui Vogel e un defect. Nu știu, atnce,
pentru ce îi mai zice lui Vogel excelent.

În prefața Abecedariului mieu am propus să se fa-
că exerciții lecție cu lecție, treptat și numai atita cit
trebuie copilului ca să poată deosebi unul de altul su-

netele din care ie făcut cuvîntul care-î numele chipului ce stă în fruntea lecției.

Se vede dară că exerciții sînt și la mine, înse numai atîtea cît trebuie pentru o singură lecție. Cu fiecare lecție se fac și exercițiile trebuitoare.

D-l Florantin mă învinovățește pentru aceasta. Zice că nu-î psihologic. Psihologic, după D-sa, ar fi dacă s'ar face exerciții prealabile nu asupra unei lecții orî două, ci asupra tuturor sunetelor limbii.

Metodă psihologică ieste negreșit aceea care, face pe începător să simtă plăcere, iar nu să-l desgusteze.

Spună D-l Florantin singur, dacă niște lucruri așa de seci ca acele ce pot fi niște proexerciții întregi, ar putea să facă plăcere începătorilor. Din partea mea pot să-î spun că nu vor avea nici răbdarea să le urmeze sau le vor urma numai de frica pedepsei. Nu ieste vorba numai să învețe a ceti, dar și cum să învețe. Să știe că la nevoie poate să învețe și pe-o bucoavnă cu a z, buche, înse cum învață! Asemenea părere, poate fi cît de psihologică, ferească-mă D-zeu s'o împărtășesc.

Mai departe, D-l Florantin, zice că nu indic ordinea și grădarea progresivă a acestui exercițiu pregătit.

Dar ce ordine și ce grădare? Voește D-lui să fac filosofie cu elevii din Clasa I-iu?

Le destul cît am zis, că după ce vor învăța a ceti se vor exercita a desfăce propoziții în silabe și silabe în sunete orî litere. Ar trebui să cate D-lui ce spune psihologia despre predarea gramaticii la copii.

Apoi ieată ce mai zice:

„Incepe minunat cu figurî și numai cu un singur „feliu de litere; înse a ales pre cele scrise și propune „ca învățîndu-se cetitul să se urmeze tot o dată și cu „scrisul; ceea ce prezintă minței începătorului enorme

„dificultăți, și din această concludentă cauză începerea legografică e combătută de însemnate autorități pedagogice europene și americane.“

Fie orî ce autorități. Multe se pot zice și multe se pot înțelege. Noi să luăm o autoritate mai cunoscută.

Maî autoritate de cît ce ea ce vezi cu ochii nici că se poate.

Incerce Dl. Florantin metoda d-sale într'o școală și apoi să ne spuie la ce capăt va ieși. Va face cîte-va săptămîni proexercițiū, cîte-va luni exercițiū de cetire la litere mici de tipariū, apoi la mari și pe la sfîrșitul anului (cum ie la noi cam pe la Paști) elevii vor face proexercițiū de scriere, apoi exercițiū și în sfîrșit pe la examine numai bine vor ști să țină condeiful în mînă și să scrie alfabetul. Atunci trece-î în clasa a II-a.

D-sa nu știe cu cîtă greutate învață a scrie acei ce n'aū început scrierea de o dată cu cetirea.

Din potrivă, faptul scrierei iese foarte ademinatoriū pentru copil. Dacă dl. Florentin, ca psiholog n'a observat, trebuie cel puțin să-și aducă a minte de pe cînd iera d-lui copil, că dacă nu li se dă copiilor să învețe litere de scris, atunci ieî se năcăjesc să scrie cu cele de tipariū.

Această dovadă, că legografia e bună, iese mai concludentă de cît acele autorități europene și americane. De vei da copilului să scrie la început, cînd are ieî dorință, va scrie și va învăța a scrie; de nu-i vei da, va învăța numai cele de tipariū și-î va părea că a scrie ie cel mai greu lucru de pe lume.

Ieată pentru ce am început ieî cu literele de scris și pentru ce nu mă împac cu proexercițiile de săptămîni. Ce-î în mînă nu-î minciună, vorba Românului. Se duce copilul deminează la școală și cînd vine a casă are ce se lăuda că a învățat un cuvînt a-l scrie și a-l ceti. Unde vor fi acuma acele enorme dificultăți pe carile presintă legografia minței începătoriului, nu știū.

În sfârșit, dl. Florantin, măzice că materialul de exercițiu din abecedariul meu nu-î destul și ordinea lui presintă multe lipsuri.

—Cuvintele ce-am întrebuințat sînt cuvinte de acele cu cari copii sînt deprinși, așa în cît, chiar după cercarea ce am făcut să-l aplic, n'am întimpinat nici o greutate. Că unele sunete sînt mai grele de deosebit de cît altele cînd ie vorba de consoane, aceasta o cred mai mult pentru oamenii în vîrstă, cari sînt în stare a le măsura sau oare cum a le cîntări. Dl. Florentin arată că, după vocale, sunetele cele mai ușoare sînt: h, ș, v, f, s, z; apoi; m, n, l, și în sfârșit: t, d, p, b, c, g, t. Pe cînd, din potrivă, pe cît am băgat de samă, sunetele acele pe cari le rostesc copiii, cînd se deprind a vorbi sînt: g, b, p, t, c, apoi m, n; iară h, și r, pe care d-lui le pune între cele dintăi le rostesc copiii tîrziu. Până acuma discuțiea asupra acestăi lucru o cred neîntemeiată. Mă gîndeam și ieu odată că în loc de cu cuvîntul ț a p, ar fi fost mai nimerit să fi început de pildă cu f e s. În urmă înse, am văzut că pentru copii ie tot una a deosebi sunetele din cuvîntul ț a p orî f e s. Mă tem ca nu cum-va acele sunete pe cari Dl. Florantin le crede mai grele, tocmai prin faptul scurtimei lor să fie mai ușoare de deosebit. Totuși se poate ca la altă ediție în locul cuvîntului ț a p, să pun f e s orî f u s numai din pricina că pentru copii se par tot una. Așa în cît lapsurile de grădare și ordinea materialului de exerciție remine ca o părere a d-lui Florantin. Septămînele d-sale de proexercițiu sînt cele mai mari lapsuri.

D-lui ie o metodă logică drept psihologică, și crede că urmează după psihologie.

Metoda d-lui Florantin ie una dintre acele metode logice care are toate bunurile afară de unul—acela de a se potrivi cu faptele reale, și care va fi bună în tot de-a-una numai cu condițiea de a nu fi aplicată.

T. D. Speranță

Promiscuitatea, Poliandria, etc.

Știi că mulți vor striga în contra-mi, zicînd ce au și mai zis altă dată, că nu ie frumos ca o femeie să scrie despre asemenea lucruri. Acelora le pot spune să privească împrejur și vor vedea lucruri cari în adevăr strică moralitatea; pe cînd scrierea mea fiind făcută cu scop științific nu mă pingîrește nici pe mine nici pe cetitori. S'a mai scris în „Contemporanul“ despre asemenea chestiuni, dar acum voim a o lua mai pe larg; și mai ie de știut, dacă asemenea chestiuni nu-și îndeplinesc mai bine scopul fiind repetate azi sub o formă mine sub alta.

Unii cred poate nefolositoare chestiunile ce nu trătează de înteresele noastre cele mai pe față. Omenirea înse are o mulțime de înterese pe cari orî nu le cunoaște de feliu său foarte puțin. Copacii de multe orî ascund pădurea; așa ie și cu chestiunile sociale, de multe orî societățile sint amenințate de pieire în vreme ce membrii lor habar de grijă n'au.

Cu cît vom cunoaște mai bine întregile chestiuni sociale ale popoarelor cari trăesc și cari au trăit; cu atîta vom avea o idee mai limpede despre acele ale poporului în care trăim. Numai văzînd obiceiurile popoarelor inferioare de azi, cari de sigur sint în niște faze pe care noi le-am trecut măcar în parte, nu vom face din trecut o vristă de aur, și un vom crede poveștile bătrînilor că de mult ieră lumea bună, ieră detreabă, iear că acum s'a stricat.

Innainte de a începe cu feliurite căsătorii omenești, să aruncăm o ochire și în ramura animalelor. De obicei animalele trăesc în promiscuitate, nu se îngrijesc de voința femeiei, puterea hotărește. Bărbatul nici grijă n'are de copii; femeia îi îngrijește de mic, iear în urmă îi părăsește fără să-i mai cunoască. Sint bărbați la animale cari căută să placă femeii de vreme ce au oare cari podoabe pe cari femeile nu le au, mai cu samă la paseri.

Unele animale sint poligame de ex. cucoșii. Păunii, curcanii; toți sint mult mai înpodobiți de cît femeile lor, așa cucoșii ce pene strălucitoare au cu feliu de feliu de color, ce creasta adesa bătută și mare; mai au și pintenii pentru a se putea lupta cu protivnicul ce ar îndrăzni să-le atingă haremul, pe care îl păzesc mai cu multă sirguință de cît un oriental. Sint geloși până să se omoare unul pe altul. Cine nu știe cît sint de țanțoși curcanii orî păunii? Hulubii din contra sint un model de

monogamie. Ce să mai zicem de turturică căreia i-a mers fala la atâtea popoare? Nu le dau ca un adevăr științific, lucrul înse ie cu puțință, după cum vom vedea la alte animale. Iată și frumoasa baladă populară :

Vai sărmana turturea
Cînd rămîne singurea,
Căci soțiea și-a repus
Jalea ieî nu ie de spus.
Cit trăește tot jelește
Și nu se mai însotește!
Trece prin florî, prin livede;
Nu se uită, nici nu vede.
Și cînd șede cîte-o dată,
Tot pe ramură uscată.
Umblă prin dumbrav' adîncă
Nici nu bea nici nu mîncă.

Unde vede apă rece
Iea o turbură și trece;
Unde ie apa mai rea,
O mai turbură și bea.
Trece prin pădurea verde;
Și se duce de se pierde,
Zboară până de tot cade,
Dar pe lemn verde nu șade.
Unde vede vînătorii
Acolo o duce dorul,
Ca s'o vază s'o lovească
Să nu se mai pedepsască.

Sau aceasta puțin mai schimbată de cît cea dintăi :

Amărîta turturică
Cit rămîne singurică
Zboară tristă prin pustie,
Mai mult moartă de cît vie!
Cit trăește tot jelește
Cu alta nu se 'nsotește
Trece prin pădurea verde
Dar iea pare că n'o vede.
Zboară, zboară pîn ce cade

Și pe lemn verde nu șade,
Iar cînd stă cîte o dată
Stă pe ramură uscată,
Orî se pune pe o stîncă,
Și nici bea nici nu mîncă,
Unde vede apă rece,
Iea o turbură și trece!
Unde vede un vînătorii
Cătră iel se duce 'n zbor....

Ie știut că papagalul Illinou (*psittacus pertinax*), ie foarte simțitorii, a fi în văduvie orî a muri ie tot una pentru iel, își jelește soțul cu nemîngiereea cea mai adîncă. Tot un caz asemenea s'a observat în grădina plantelor la Paris la o momiță Uistiti (*Hapale jacchus*).

Ceea ce dovedește că nu totdeauna sentimentele și inteligența merg mîna în mîna: Fără îndoieală că trebuie destulă inteligență și pentru sentimente, dar nici ie mai puțin adevărat că adesa întîlnim oameni inteligenți cu sentimente înse foarte tocite.

Exemple de poliandrie mai nu se găsesc la animale, femeea ca mai slabă și avînd de hrănit puî n'a mai putut să-și robească bărbați. Doar la insecte: cum de pildă sînt albinele cari au o organizație socială foarte curioasă, așa pe bărbați îndată după reproducere îi omoară.

Furmicele și albinele au mers până acolo că și-au făcut castă deosebită pentru reproducere.

La popoarele inferioare unirea sexuală ie tot așa de bestială ca și la dobitoace, în starea selbatecă nu se știe ce ie căsătorie; promiscuitatea ie foarte obișnuită. Australienii trăesc în promiscuitatea cea mai desevisșită, băieții de la 13 ori 14 ani fetele de la zece ani trăesc în preună. Sînt chiar serbări anu-mite care dau semn că tinerii se pot uni.

Cu toate acestea ieî sînt și exogami, adevcă rîpesc femeî din triburile streine, aceasta in-se o fac mai mult pentru a rîpi roabe pe cari le bat, le ucid și la nevoie le și mînîncă, căci femeilor din același trib cu dînșii n'ar putea a le face asemenea tra-tament. Eyre povestește așa : „Bărbatul ametește cu o lovitură de douak femeia pe care o întîlnește departe de tribul ieî, pe ur-mă o tirie de păr mai departe, o lasă de se desmetește și după aceia o silește să meargă în tribul lui. Se înțelege de la sine că dispune de dînsa cum îi place lui. Asemenea rîpire ie lăudată la Australienii și copiii se exercitează în jocurile lor.”

Căpitanul Harkness spune : “Doi Erulari ne-au spus că la ieî nu se cunoaște legătura vre unui felî de căsătorie: bărbați și femeî trăesc amestecați”. La Andamenii promiscuitatea ie așa de încuviințată de cătră toți că un bărbat privește ca o insultă dacă o fată îl respinge.

În America de Sud nici vorbă de vre un soi de căsătorie. Indienii din California se unesc fără nici o formalitate, nici au vre un cuvînt în limba lor care să însemne căsătorie. Femeile sînt ale tuturor bărbaților din trib. Ei nu sînt geloși de cît atunci-că cînd femeile ar trăi cu bărbați din triburi streine. Chiar poema Mahabarată vorbește despre promiscuitate ca de un obicei foarte vechi, și nici de felî ca de ceva batjocoritoriu. Oare care re-mășiță din acest obicei ieî sigur acela că în Goa, Pondichery și câteva țarguri de lîngă Gange, fetele trebuia să se prezinte în templul de la Iaggernaut. În Asia mică s'a obișnuit promiscuitatea în vechime. *)

Tradițiunea spune că înainte de Cecrops Grecii trăeau în promiscuitate. Pe atunci copiii nu-și cunoșteau de cît mama al căruî nume îl și purtau, Licurg găsea cuviincios ca bărbații să-și împrumute femeile pentru a avea copii. Platon ocărea pe Minos și pe Licurg că n'au hotărit ca femeile să fie deavalma. So-crat însuși împrumută pe femeia sa lui Alcibiade. De sigur că și Ro-manii ale cărora obiceiuri se asemănau foarte tare cu ale Grecilor, au trecut la început prin faza de promiscuitate.

La triburile selbatece se găsește foarte respîndit obiceiul de a rîpi femeile din alte triburi străine, adevcă sînt e x o g a m e ; altele le ieau ori le rîpesc din tribul lor adevcă sînt e n d o g a m e . În mul-

*) Teate faptele sînt luate din autorii citați și în alte articole.

te locuri înse se găesc amîndouă formele de. ex. Neo-Zelandejiî, Californieniî. Sînt triburi exogame la cari nu se găseşte obiceiul rîpirei femeii. Ie sigur că triburile îving toare r pia  de la îvîn   tot ce g se , prin urmare  i femeile pe cari le st p neau mai de aproape; iera poate chiar un merit de a- i fi c stigit femeii prin luptă de la alte triburi. Dacă nu ieră războiul în formă, măcar furau femeea. Innainte ca un bărbat să se  noare i se cere o dovadă oare care de curaj. Herndon spune că la Mahuei un bărbat nu poate lua femeii înnainte de a se supune unei schingiurii. Pentru ca un Daiak să se poată însura trebuie să dea dovadă de curaj aduc nd un cap de du man. După colonelul Cremony, cînd războinicii *A p a c h e s* vin fără victorie, femeile se  toarn  de la ie  cu receal   i dispre   i mustră de moleciunea lor or  de lipsa de  tiin    i  iriclic, zic ndu-le că asemenea bărbați n'ar trebui să aibă de feliu femeii. Ie prea natural că asemenea obiceiuri să aducă după sine acela al r pirei femeii. Dacă bărbatul pentru ca să se  noare trebuie să deie dovadă de bravură aduc nd trofee de la du man, de ce n'ar lua femeile ca trofeu?

Crantz spune „că la Eschimo i c nd fata   cerută se preface a fi seirbit , fuge tr g ndu- i mo ocul de păr,“ căci femeile nemăritate arată tot deauna stra nic  ur   i neplăcere c nd le pe esc; de frică să nu- i pieard  renumele. Acela- i lucru  i la Boschismani. Fata prime te propunerea mirelui, pref c ndu-se a sim i ur   i frică. Burckardt spune ca la Arabii din Sinai mireasa se apără cu ciomagul  i cu pietre  i adesa r ne te tinerii, cu toate că- i iube te pe itorul; căci, după obicei , cu c t luptă mu c , se zbate, strigă  i love te mai mult,—cu at ta ie mai l dat  de tovar  ile ie .

Pidrahita poveste te de un mire Muzo care după ce se  nvoise cu p rin ii veni să- i vadă mireasa,  i remase trei zile pentru ca s'o desmierde, pe c nd iea  i respundea cu lovituri de pumn  i de be e. După trei zile se domoli  i pregăti m ncare bărbatului. A  că chiar opunerea femeii, fie prefăcută fie  nnadins, dovedește obiceiul răpirii. C te o dată prietenele se opun:  n Sumatra mireasa  i p rin ii cred ca o cinste de a împiedeca (or  a se face că împiedecă) pe mire să o iee. Smith spune, că la Araucanieni  femeile la nuntă se ridică cu toatele ie  be e, pietre,  i or  ce se întimplă,  i aleargă să apere mireasa.

Ie sigur că  i b rba ii din familia fetei se vor opune, căci fata munce te la p rin i  i le aduce oare cari foloase. De aceea pe itoriul or  va munci ceva tatălui fetei or  va plăti cu lucruri de pre  fata. Acest obicei  il găsim mai la toți selbatecii.

La multe treburi selbatece se fură fete fără voiea părinților, așa la Gondorî un trib de pe coastele meridionale ale mării Caspice, mirele trebuie să-și fure mireasa, cu toate că ie în primejdie, căci dacă părinții fetei îl vor găsi până în trei zile aū voie să-l omoare.

Figienii din America sînt endogamî, îndată ce tînărul poate face orî fura un felîu de luntre cu care se servesc ieî are voie să se însoare; fata trebuie să o fure nu înse din alt trib ci din al lui. Araucanii sînt de asemenea endogamî. Femeile se apără pe față, cu bețe și cu pietre, și adesa ie silit bietul mire să-și chieime tovarăși cu cornul pentru că să-î ajute a-și căpăta femeie. Multe triburi selbatece sînt foarte mărginite în chestiile căsătoriei: de. ex. Indienii Finnè nu aū în limba lor cuvîntul „scumpe“ orî „iubite“. Idiomul Algonquin n'avea verbul „a iubi.“ Dialectele Americane deosebindu-se de la trib la trib și acestea fiind exogame, adesa femeea și bărbatul se înțeleg prin semne: legăturile lor morale sînt așa de slabe că trăesc anî împreună fără ca unul se învețe limba celuilalt.

După legea lui Manu măritarea ie exogomă, nu ie voie de luat o femeie ce poartă același nume cu bărbatul.

Exogamia ie sigur un semn de bărbărie, cu cît societățile sînt mai pașnice cu atîta și exogamia devine mai rară. Dacă acest obicei îeră stricătorî vre unui membru al societăței, apoi nu încape vorbă că îeră stricătorî femeei.

Acesta îeră mai reū tratată de cît dobitoacele, tîrită de păr, bătută fără cruțare, și de multe orî omorîta, aceasta îeră menirea femeei în societatea exogomă. Endogamia ie un semn al societăților pașnice, în cari vieața femeei dacă nu ie bună dar cel puțin țintește spre îmbunătățire.

Ie poate probabil că țiganii trăesc în promiscuitate; aceasta o dovedesc anecdotele ce se găsesc în popor. Se zice că au fost trași înnaintea judecăței pentru incest, și ieî aū mărturisit că așa ie obiceiul la țiganî. Lucrul nu ie de mierat la niște triburi barbare și nomade, venite de prin India unde se știe că a fost promiscuitate.

Sofiea Nădejde.

Studiul științific al limbei române.

(urmare).

Consoanele dentale

Consoanele s, t, d, s'a'au prefăcut în ș, ț, Ț înainte de i. Schimbarea s'a' întâmplat și cu începătoarele și cu cele mijlocii. Vom arăta îndată ce lege deosebită ieste pentru un caz anumit cu t și cu d.

Exemple: dico, zic ū; deo, die o zeu—; medio, miedio, miezu, miez; caldi, calzi; ursi, urși; septem, siepte, șepte; sic, și; teneo, tienio, țieni ū, ții ū; texo, tieso, țes; toți, toți, etc.

Această schimbare a avut loc înainte de i corespunzătorii cu i lung clasic ori cu grupa ie făcută din e deschis și accentuat. Înainte de i făcut din e accentuat urmat de n, mp, mb nu se prefăce. De pildă se zice: dinte nu zinte, pentru că i-a venit din e; tinde nu ținde pentru că i-a venit din e; sin, singur, pentru că se zicea mai de mult senu, senguru și i s'a' făcut din e prea târziu pentru a putea să se întimple prefacerea de mai sus.

În cuvintele slave nu întâlnim această prefăcere, ceea ce dovedește că Românii au primit cuvinte slave cu grupele ti, di, si, după ce ieră prea târziu ca să poată să se întimple prefacerea. Așa din tină, tisă, clădi, zidi, ponosi, cosi, etc. nu s'a' putut face țină, țisă, clăzi, zizi, ponoși, coși, etc, pentru că cuvintele au intrat prea târziu în limbă.

Prefacerea de care am vorbit s'a' întâmplat la toți Românii.

T urmat de i după care vine o accentuat s'a' prefăcut în ce; D în aceleași condiții s'a' prefăcut în ge.

Exemple: fetiolo, fecior; petiolo, picior; rogatione, rugăciune; mentione, minciune (pentru

aceasta avem minciună); *credentioso*, *credincios*; *de orsum*, *dioso*, *gios*; *putredione*, *putregiune*; etc.

Formele *pociu*, *giumătate*, ne arată această prefacere și înainte de *i plus u* sau *o* neaccentuat; căci trebuie să reducem cuvintele de mai sus la formele: *potio* și *diumetate*.

T, D, S, finali s'a pierdut: *tacet*, *tace*; etc.

Despre schimbările de la Macedonenii voiă arăta aiurea.

Schimbarea lui *t* mijlociu în *d* ne aflându-se în românește, nu putem primi etimologii în cari se vede *t* înlocuit prin *d*, acele cuvinte a trebuit să fie luate din vre o limbă în care se obișnuște asemenea prefacere.

Consounele licide.

L începătoriu s'a păstrat, afară de atunci când a fost urmat de *i* corespunzătoriu cu *i* lung clasic ori de grupa ie făcută din *e* deschis accentuat. În cazul acesta s'a prefăcut mai întâiu într'un sunet numit *l muiet* și asemănătoriu cu cel ce se însamnă în italienește cu *gl*, apoi, în *i* consonant.

Exemple: *lino*, *în*, *in*; *licia*, *ițe*; *lepore*, *liepore*, *iepure*; *libertare*, *iertare*.

Această prefacere nu a avut loc înaintea lui *i* făcut din *e* accentuat urmat de *n*, așa: din *lente* s'a făcut *linte* și *l* s'a păstrat înainte de acest *i*; din *lenem*, (*lenu*), *lin* *); din *lembă*, *limbă*; din *leng*, *ling*, etc.

L simplu mijlociu dacă nu urmă după *d* în *sul i plus altă vocală* s'a prefăcut în *r*; iar dacă ieră urmat de *i plus vocală* s'a prefăcut în *l muiet* și apoi în *i* consonant.

---

*) Același fenomen de producere la singurită a unei forme asemănătoare cu cazul, în *u* de la *acuz*. înmulțit, prin analogie cu decl. a II-a, s'a mai petrecut și cu *liepur*, *frat*, *ciapter* de la Istrieni pentru *liepure*, *frate*, *pieptene*; ori și la noi cu *șoaréc*, *pîntec*, *purec*, etc.

Exemple : melio, meiu ; filio, fiu ; mulierem, muier ; etc. mola m, moră, moară ; solem, soare ; felice, ferice ; salire sărire ; salem, sare, etc.

L duplu mijlociu în adevăr ar trebui de tractat la grupele de consoane, dar mai bine vine aice, căci s'a prefăcut în l simplu. Această prefacere s'a întâmplat după trecerea lui l în r, căci vedem pe l făcut din l duplu, păstrîndu-se.

Exemple: din catelli, catieli, căției ; etc. Din catieli nu s'a făcut cățieri pentru că se trecuse vremea prefacerii, cînd ajunsese l la l simplu. Tot astfel cu galina care a ajuns la galină și n'a trecut în gărină.

L simplu făcut din l duplu s'a prefăcut în l muier, apoi în i consonant cînd ieră urmat de i simplu chiar.

Exemple : galina, gălină, găină ; cațelli, cățieli, căției.

L duplu din grupa elli m s'a prefăcut în u, după ce a trecut printr'un feliu de l, ce samănă cu l barré din limba polonă.

Exemple : stellam, steauă ; vergellam, vergeauă, etc.

Băgînd bine de samă la toate cazurile prefacerii unui l în l muier, vedem că a fost o vreme cînd ori ce l aflătoriu în limbă, fie mijlociu, fie începătoriu s'a prefăcut în l muier. In cuvintele unde de pe latinește s'ar părea că trebuie să se facă aceea-și schimbare se întîmplase trecerea lui l în r după legea arătată mai sus. Așă în soli, moli, sali, felice, etc. nu s'a prefăcut l în l muier pentru că pe vremea acestei prefaceri se zicea : sori, mori, sari, ferice.

La toți Romîni găsîm prefacerea lui l în l muier ; în i consonant se află mai cu samă în Dacia din stînga Dunărei. Prefacerea lui l în r, a lui ll în l, alui ll în u s'a întîmplat la toți Romîni.

In elementele străine găsîm prefacerea lui l în l muier și a acestuia în i consonant ; a lui l în r se găsește în cite-va cuvinte care se par streine, dar multe

din acestea nu-s de sigure. Aşa nu putem admite ideia celor mai mulţi că din olosierico italianesc s'ar fi făcut româneşte urşenic. Remîne orî cum neînţeleasă prefacerea lui s în ş. Am putea admite, dacă cuvîntul ar fi intrat foarte din vechiū şi sub forma olosierico, dar aşa cum se zice de limbiştii noştri nu poate fi. Despre vechimea acestei schimbări voiū vorbi altă dată mai pe larg.

În mai multe dialecte din Dacia lui Traian l final precedat de u neaccentuat s'a pierdut, se înţelege prefăcîndu-se în u şi unindu-se cu cel dinainte.

Exemple: lupul, lupu; ursul, ursu; Radul, Radu; etc.

* * *

N începătoriū remîne neschimbat, neschimbat remîne şi cel mijlociū în limba care a ajuns literară, afară de cazul ce voiū arăta în dată.

N mijlociū urmat de i plus altă vocală a trecut în i consonant. Exemple: p u n i ū, p u i ū (verbul); c u n i ū, c u i ū; c ă l c i n i ū, c ă l c i ū; c ă p ă t i n i ū, c ă p ă t i ū; etc. La Macedonenî, la Romîniî din Banat, poate şi pe aiurea nu s'a întîmplat asemenea prefacere.

În privinţa lui n se cunosc mai multe fenomene dialectice. A fost un dialect românesc care a avut mare întindere de tot, în acesta u între două vocale, dacă vocala următoare nu ieră i plus altă vocală s'a prefăcut în r. Acest dialect îl cunoaştem din scrierile lui Popa Grigore de la Măhaciū din Transilvania. Dl. Hîjdău a studiat manuscriptele remase de la acesta şi de la alţi citîi va Măhăcenî şi a dovedit că în veacul al XVI-lea i era în părţile acelea un dialect care între altele se deosebea prin prefacerea lui n în r. Manuscriptul de la Voroneţ în Bucovina, aflat de dl. profesor Creţu şi despre care s'aū prea înfierbîntat unîl închipuindu-şi-l din adîncimea veacului de mijoc, încă ieste scris în dialectul de la Măhaciū. Man. de la Voroneţ în cite-va privinţi ne arată acest dialect mai bine păstrat, poa-

te să fie de pe la sfârșitul veacului al XV-lea sau din acel veac. În Istria se obișnuște de asemenea prefacerea lui *n* în *r*. Înprăștiate pe ici colea găsim urme în Moldova în numele de sat *Fîntîrele* în loc de *Fîntînele* și în numel *Geamăr* în loc de *Geamăn*. (Hîjdău Cuv. din bătrîni p. II pag. 14) pe la anul 1453. Cum că ierau forme dialectale se dovedește de pe hrisoave aproape contemporane în cari se află formele cu *n*. De pildă într'un hrisev de la același domn întîlnim *Fîntînele*, *Gemenestii* (an. 1447 tot loc. cit. pag. 13). Pe la 1489 ieră, cum vedem tot acolo, un om numit *Bodea Rumîrul* care locuia pe lîngă *Prut*. (Am pus *Rumîrul* și nu *Rumărul*, pentru că se știe de sigur că pe atunci se zicea cu *i* nu cu *ă*) Exemple din dialectul de la Măhăciu voiă dă pe următoarele: *verea* (venerea), *domerecă*, (domenecă), *mîru* (mînu mîna mai noă), *a țirea*, *țireți*, *țirut* (a ținea etc), *lurî* (lunî), *lura* (luna), *bire* (bine), *urul* [unul], *cire* (cine), *oamerî* (oamenî), etc. (Hîjdău Cuv. din bătrîni P. II. pag. 12).

Fără a întra în amănunte, negreșit foarte însemnate, în privința acestui dialect, voiă spune numai că deși dialectul a pierit sub înriurirea limbei beserecești în Dacia lui Traian, totuși a lăsat cîte-va urme și în limba literară. Așa se zice: *mărunt* (mănunt, macedonește *minuntu*), *cărunt* (cănunt), *ferestră* (feneastră), *părinc* (păninc), *rerunchiū* (renunchiū), *nimărui*,*) etc.

Sînt exemple contrare, adecă în cari, din silința de a înlocui pe *r* cel făcut din *n* cu *n* vechiū, s'a greșit și s'a înlocuit chiar unū *r* vechiū. Ex: *senin* (seren), *suspînă* (suspîră), *cunună* (curună), etc.

Tot dialectală iese și căderea lui *n* din cuvintele *friu* (frenum), *grîu* (granum), etc.

R.

---

*) Hîjdău loc. cit.

Cîteva considerațiuni asupra tipurilor omenești.

(urmare).

Arabii se arată din cele mai vechi timpuri sub numele de *Ariba* și mai ales de *Adiți*. Mai pe urmă se află împărțiți în două grupe: *Ictanizii* în *Iemen* și *Ismailiții* în partea de mieză noapte a peninsulei.

După ce s'aũ întrunit prin religia lui Mahomet, Arabii se pun în mișcare și se respîndesc într'o mare parte din Asia și în cea mai mare parte din Africa, fie prin luptă, fie prin amestecare încetul cu încetul printre celelalte popoare. Chiar în Spania și Sud-ostul Franței aũ lăsat urme.

Larrey zicea că tipul arab iese unul din cele mai frumoase din lume. Iată descrierea acestui tip :

Craniul, văzut de deasupra, formează un oval foarte regulat; fața lungă și îngustă, formează de asemenea un oval foarte regulat; fruntea nu tocmai mare, mai degrabă mică; nasul aquilin, cu vârful întrecînd nările și îndoit ca ciocul unui vultur; bărbiea dată înapoi, așa în cît din pricina nasului arcuit și a bărbiei date înapoi, profilul pare mai mult rotunzit de cît drept. Părul, ca și barba, iese neted și foarte negru strălucitor, cunoscîndu-se foarte bine linia de pe unde începe a crește. Ochii sînt în formă de migdală, negri, cu genele lungi și negre strălucitoare; ridicăturile osoase de la sprincene sînt puțin crescute. Săpătura ce se află la rădăcina nasului, iese foarte mică, așa în cît spinarea nasului formează aproape o singură linie cu fruntea. Gura iese mică, cu dinții albi și drepți. Urechile bine formate, mai mult mici și apropiate de cap. Umerile obrazului nu sînt de felii scoase în afară. Pielea Arabilor iese curat albă, cînd iese apărută de vînt și de arșița soarelui, altfelîu se face maslinie mai mult sau mai puțin închisă. Statura iese puțin mai jos de cît mijlocie în Arabia și aproape înaltă în Algeria. Craniul iese sub-dolihocefal.

Arabii sînt uscăcioși, vînjoși, cu gîtul lung și cu închieturile membrelor delicate. În alte privinți Arabii au parte din caracterele tipului semit, schimbate prin împrejurările în cari aũ trăit. Așa Arabii aũ o închipuire foarte vie, iubesc mult poezia, sînt foarte curagioși și de obicei milostivi; toate acestea nu sînt caracterele obișnuite ale celorlalți semiți.

Se află un alt tip arab deosebit puțin de acesta. Iată cele mai însemnate deosebiri:

Pielea mai puțin netedă; nasul mai gros și cu vârful rotund și puțin turtit; trupul și scheletul mai gros. Aceste caractere amintesc tipul asirian vechiu, din care poartă acest al doilea tip arab iese pogoritoriu. Său poate că aceste deosebiri sînt dovadă despre o amestecare cu alte tipuri; căci se știe că amestecarea cu Arabii iese urmată de îngroșare.

Cea mai însemnată legătură a Arabilor cu celelalte tipuri semite iese o asemănare de limbă.

Tipul ebreu samină în multe privinți cu tipul asirian. Ebreii de astăzi înse sînt foarte amestecați cu deosebite tipuri din pricina împrăștierei lor preste tot pămîntul. După cum am mai spus și în urmă, Ebreii cu părul roș și pistrui de sigur că numai semiți nu pot fi! Chiar și acei negricioși sau castanii, cari au fața plină, lată sau rătundă, sau umerile obrajilor scoase în afară, nu sînt semiți adevărați, ci de sigur o amestecătură de deosebite tipuri. Afară de aceasta se știe că Ebreii, cari trăiesc de un timp îndelungat într-o țară, samină în general cu locuitorii acelei țări. Nu s'ar putea zice că aceasta s'a făcut din pricina climei sau a altor împrejurări în cari au trăit cu toții, căci se știe că tipurile omenesti se schimbă foarte puțin și foarte încet din aceste pricini. Așa în cît trebuie să fim de părerea acelor scriitori cari zic că Ebreii nu mai formează astăzi o nație, ci o sectă religioasă; adevărat în deosebite împrejurări s'au amestecat cu Ebreii, tipuri streine, așa înse că religia s'a păstrat.

Nu putem mintui descrierea tipului ebreu fără a vorbi, foarte în scurt, ceva despre părerea susținută de mulți Ebrei, primită în parte și de alte nații; anume că Ebreii ar fi mult mai ageri la minte, mult mai în stare de a se ocupa cu lucruri pentru cari se cere multă pătrundere de minte, precum: filosofia, matematicile, etc.

Se poate foarte ușor înțelege pentru ce Ebreii au asemenea credință. Ca nație supusă și plecată spre lucruri cari nu cer multă putere și curaj, singurul mijloc de a-și răzbuună asupra celor mai tari îl avea în pretenția, întemeeată sau neîntemeeată, că Ebreii au cap mai bun. Această credință și-a luat începutul mai ales din vîrsta de mijloc, cînd mai toate națiile din Europa aveau gîndul numai la luptă, lăsînd la o parte negoțul, învățătura și toate lucrurile care ascuțesc mintea. Numai Ebreii, cari pierduseră deprinderile războinice se îndeletniceau mai mult cu capul de cît acei cari îngrijindu-se numai de puterea trupului, lăsaau la o parte îngrijirea de a-și ascuți mintea. De aici înse nu urmă că națiile europene nu iera în stare de a ajunge la același grad în privința minței ca și Ebreii; probă că în timpurile

mai nouă popoarele apusene, mai ales, au ajuns destul de departe. Apoi Ebreii, chiar prin feliul deprinderilor lor, fiind împinși în acele țeri în cari lipsă, mai mult sau mai puțin, clasa de mijloc, de sigur că pe de o parte față cu țeranii cari n'a u cînd să învețe, iar pe de alta cu boerii cari n'a u nevoie, Ebreii vor părea mai cu cap. Afară de aceasta nu trebuie de uitat că priceperi de feliul acelora ce se cer în negoț, mai ales în cel mărunț, nu dovedesc o minte tocmai înaltă.

Plecînd de la aceste date, Ebreii de sigur că s'au îngimfat și au mers mai departe de cît faptele. Incetul cu incetul unii au ajuns până la credința copilărească că toți oamenii mari au fost Ebrei și că Ebreii au să ajungă stăpînii lumii, prin puterea minței lor! De multe ori auzim pe unii Ebrei zicînd că Napoleon I, Frederic cel Mare, Horiașiu, Kant, Newton, etc, toți au fost Ebrei! Mai curios vine lucrul încă atunci, cînd vezi pe un pretins Ebreu, cu părul roș, pistruiu, mic de stat, cu un cuvînt un adevărat finez, susținînd nemărginita capacitate a nației ebrești și crezînd că prin aceasta se laudă și pe sine, sărmanul! Dacă au fost între Ebrei oameni capabili, au fost și la celelalte nații, și dacă s'ar zice că, ținînd samă de numărul total, găsim mai mulți la sută între Ebrei de cît între ceialalți (ceea ce nu s'a dovedit de nime), s'ar putea lămurii prin aceea că la celelalte nații poporul iese împărțit din pricină economică în mai multe clase și nu din toate clasele se pot alege oameni de samă, căci n'au mijloace; pe cînd Ebreii formează aproape o singură clasă (din pricină amintite mai în urmă, în parte) și anume clasa de mijloc, din care mai ales se pot alege acei în stare de a face ceva. Afară de acestea mulți Ebrei capabili, ierau în adevăr un amestec cu alte nații și datoraau puterea minței lor nu Ebreilor nici nației cu care se amestecase, ci amestecului din amîndouă; căci se știe că cu cît amestecul se face între tipuri mai deosebite (se înțelege că nu vorbim de tipurile înjosite ale hotentotilor, negrilor etc) cu atîta se capătă oameni cu aplicări mai deosebite (de multe ori înse aplicările sînt și spre reu).

Un fapt însemnat încă nu trebuie de uitat, anume că Ebreii de obicei sînt mai pripiti (am zice precoci, dacă acest cuvînt n'ar fi așa de strein) de cît alte nații. Din această pricină copiii ebrei la început merg mai rîpede de cît alții, de obicei înse ierbarși de multe ori se și opresc mai degrabă în cale fără ca să mai poată înainta.

Ne-am abătut cam mult de la șirul descrierii pentru a combate o credință greșită dar foarte înrădăcinată; și fiind că credințele greșite au tot deauna urmări rele, am crezut foloși-

toriū să ne abatem puțin pentru a statornici un adevăr. N'am avut gînd de a atinge vre un drept de ale Ebreilor și dacă cinevâ crede că am greșit în cele ce susțin, îl rog să-mi arăte unde am greșit și îi voiū mulțămi.

W.

(va urma).

Intemeierea principatului Moldovei. Domniile acestei țeri pînă la Alecsandru cel Bun.

Cea mai veche pomenire a numelui Moldo-Vlahiea ieste cea de la anul 1241 cînd Ioan Căliman Asan se numește domn al Moldo-Vlahiei. Cum că pe atunci ierau Remini cel puțin în țara de jos a Moldovei nu încapă îndoială, alt feliu nu ar fi purtat numele de Vlahiea.

Moldova veche adecă cea din veacul al XV și al XVI-lea n'a fost de la început un singur stat, ci s'a alcătuit din Moldava, țara de sus, și din Valahia sau țara de jos. In privința cuvîntului Moldova sînt mai multe presupunerî, una a lui Fick, citat de Picot în cronica lui Ureche, care aduce cuvîntul acesta de la Molda care însamnă colb, pulbere în limba, gotică. Același cuvînt se găsește în numele unui riū Sacson Mulde și în Moldau numele unui riū din Bohemia. In acest chip cuvîntul Moldova numele riului nostru s'ar potrivi la înțeles cu Prahova *) care vine de la prah care însamnă în slavonește colb, pulbere așa că Moldova la Goți și

---

*) Aice ieste locul de a atinge pe cei ce cred că Prahova vine de la latinește Pra-uva, în care uva va fi însemnat poamă, iar Pra numai ieș știu ce. Despre h nu-și bat capul, căci la ce s'ar împiedeca un om cu gînduri așa de înalte de oticăloasă de consoană, pentru ca să afle de unde a venit; de asemenea ce le pasă lor de v, dacă a putut sau nu să remie acolo încă din latinește. Asemenea nimicuri nu-i opresc pe domniele-lor.

Prahova la Slavi ar fi insemnat riü glodos, colbăios. Dl. Lambrior în Istoria d-sale zice că ar avea de scos înaintea numai faptul că Moldova iese un riü foarte limpede. Ieü socot că nici Prahova nu va fi fiind turbure în tot cursul ieï și în tot timpul, dar a fost de ajuns că cei ce i-aü dat numele să o fi văzut de o dată turbure, colbăioasă. Cu atât mai mult sintem pentru presupunere dintăiü cu cât nu ne mulțamește de feliü a doua, a d-lui Hjdăü, adecă că Moldova ar cuprinde în sine cuvîntul Mal cu însemnare de munte, (care corespunde cu malli albanez iearași cu înțeles de munte) înrudit cu al nostru mal care însumnă ceva înalt, term. Astă-zî la noi, pe cât știu, se numește mal locul unde sfirește un riü cătră uscatul aflătoriü de o parte și de alta fără deosebire de iese pămîntul mai sus de cât apa saü nu. Partea a doua d a v a iear nu vine la socoteală pentru că are un v păstrat care ar fi trebuit să cadă, dacă în d a v a (dabat) a căzut, de ce n'ar fi căzut în așa zisul d a v a dacio?. Mai bine lăsăm lurul încurcat până pe altă dată, dar de o cam dată, dacă ar fi vorba să ne hotărîm numai de cât pentru una din cele două presupunerî de mai sus, ne-am hotărît pentru Moldava gotic și am admite că de la Goți a trecut la vre un alt popor care a prefăcut pe a de după d in o. În orî ce caz Romîniî n'aü putut să-l prefacă. Apoi în limba romînă a întrat cuvîntul destul de tîrziü de vreme ce avem Moldova și nu cel puțin Muldoava.

Numele Moldo-Vlahiea se găsește în mai multe hrisoave din veacul al XIV-lea și al XV-lea ba chiar și în al XVI-lea într'un hrisov a lui Petru Șchiopul de la 1583. Mai mult se întrebuintă în hrisoave cu cuprins religios. Cum că Moldo-Vlahiea însemnă două țeri unite împreună se dovedește de pe descrierea ce face călătoriul Guillebert de Launoy, care veni în Moldova pe la 1421 și numește pe Alexandru cel Bun, domn al Valahiei mici și al Moldovei și anume se vede din descrierea

aceea că partea de jos a țerii purta numele de Valahia mică. După Fotino citat de dl. Lambrior țara de sus cuprindea : Bacăul, Neamțul, Romanul, Suceava, Cîrligă-itura, Hirlăul, Botoșani, Dorohoiul, Cernăuții, și Hotinul; iar țara de jos : Soroca, Orheiul, Fălciul, Covurluiul, Putna, Tecuciul, Bîrladul, Vasluiul, Codul și Benderul. Cum că pe la 1240 sau chiar 1236 Incuriaș Românii în țara de jos a Moldovei se vede încă și de pe istoria năvălirilor Tătarilor făcută de Fazel-Ullah-Rașid, care scrie în Persia și ieste citat de D-l Hîjdău în Istoria critică T. I. P. 68 (vezi Lambr. pag. 52). Acest istoric care lucră după documente oficiale spune că o ordă a bătut în țara Oltului pe B a z a r a s a - b a m (Basarab-ban), iar Bugek cu alte trupe a trecut munții, se vede pe la Ovtuz la Kara-Vlaghî și i-a bătut. Kara-Vlaghî ierau Valahii negri. Așa dar Valahia mică ieră locuită de mulți Romîni pe la 1236. Valahii aceștea fură numiți negri, pentru că veneau despre Marea neagră sau se păreau că vin dintr'acolo popoarelor slavice. Slavii îi numeau Morlahi, Grecii au înțeles Mauro-Vlahi, adică Valahii negri, de acea și Tătarii și Turcii i-au numit Cara Ulachi și Carai flahi. Partea de Nord a Moldovei zice dl. Lambrior ieră locuită mai mult de Slavi și se ținea de Galiția, după cum dovedesc numele riuri și de munți, înse populația nu se pare a fi fost așa de deasă, că după venirea Vlahilor și așezarea lor în aceste părți de loc. Aceștia avură atîta putere asimilatoare, în cît în curîndă vreme, mai ales după întemeierea domniei, absorbiră în sinul lor toate elementele străine de a căroră existență avem urme în numirile de localități (se înțelege nume ca Bistrița, Bucovina, Ceahlăul, Tecuci, Bahlui, Bîrlad, etc. și nu acele cari sînt formate de Romîni din cuvinte slave ce le aveau în limbă, nici cele formate din nume de persoane).

Unul din aceste vechi nume date de Slavi ieste și

acela de Neamț, care înăteași dată s'a dat numai cetății, apoi tirgului de la poale cetății și în sfârșit ținutul al căruia centru administrativ ieră cetatea și tirgul Neamțului. Prin cuvintul Neamț, sub deosebite forme, popoarele slavone înțeleg pe Germani, de la dinșii aș luat Românii această vorbă. Cetatea Neamțului a fost zidită de cavalerii Teuioni și stăpinită la început de dinșii, cind regele unguresc Andrei le-a dat a doua oară țara Birsei și o bucată de pământ peste munte în Cumania. Dl. Lambrior citează aici o bulă a papei Grigoriu al al IX din 1232, în care istorisește toate fazele prin cari a trecut daniea făcută de regele Andrei. Papa că spune călării aș ridicat o cetate foarte tare. Această cetate trebuie să fie a Neamțului, aș vor fi numit Slavi de prin prejur pe margistrul călărilor Teuioni. Se știe că ieră această cetate între 1300 și 1350, adevă înaintea de întemeierea Moldovei, căci vedem într'o bucată de descriere geografică rusască scrisă în timpul acela că pune „Neamțul“ în munți între orașele dintre Nistru, Dunărea și Carpați.

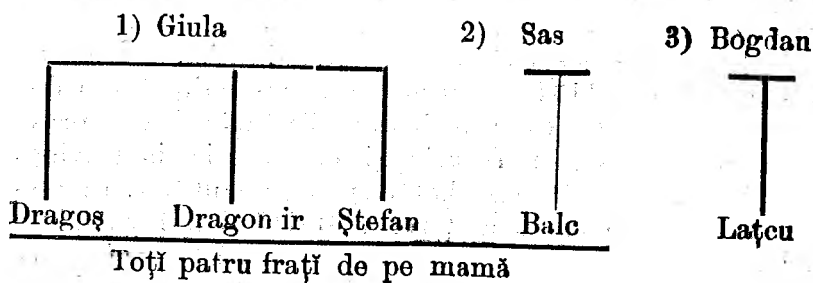
Am spus că partea de sus a Moldovei înaintea încă de venirea Românilor din Maramureș ieră sub Galiția, dar se vede că partea muntilor măcar ieră sub Ungaria, de vreme ce regiș lor făceau pe acolo danii.

În țara de jos ieră cum se știe dintr'un document din Birlad din 1134 un principat supus Galiției, din document urmează că principatul Birladului avea orașe preșum: Birladul și Tecuciul și organizație în priviuța vămilor, de vreme ce se hotărește ca negușitorii să răspundă vama în năuntruș țerei la Birlad și la Tecuci, ieră nu la graniță, aceasta la aducerea mărfurilor; ieră la scoaterea mărfurilor pământene, Ungurești, rusești și boheme să nu plătească la încărcare, ci numai în orașul Galici mic.

Se înțelege că acest voevodat a fost sfărmat de Tătari cari cuprinsesă toată țara, care mai pe urmă se numi Moldova.

Se știe din documente din vremea aceea, remase de la regele Ungariei Ludovic I, că Bogdan, un Voevod român din Maramureș, a părăsit țara, a trecut munții și a înființat în Moldova de sus un principat neatârnat de Ungaria. Regele Ludovic numește în 1365 pe Bogdan și pe dinastia lui: haini și lepădați de datorie, înreutățiți și plini de veninul vicleniei, unelte oarbe ale acelei ambiții neașteptate, care îmboldită de Satana, i-a putut amăgi să fugă pe furiș din Ungaria și să iee de sine și arbitrariu în stăpânire o provincie laterală a Ungariei*).

Dintr'un document din 1360, tot de la același rege, se vede că se încercase a bate pe Bogdan și a-l alungă din Moldova și că Dragoș fiul lui Giula ținuse cu Ludovic. Pentru această credință îi dădu mai multe sate românești. În documentul de la 1365 se spune că fiul vovodului Sas a pierdut pământurile și vasalii din Moldova și pentru despăgubire îi dăruî averele ce avuse Bogdan în Maramureș înainte de a se haini și cari fuseseră, se vede, confiscate. Cu acest prilej vedem ce legături de înrudire ierau între Dragoș, Balc, Sas, Giula și alții. Iată tabelul ce găsim în cursul de istorie al D-lui Lambrior.

Din documentele de la 1360 și 1365 știm că Balc ieră fiul voivodului Sas, că Balc ieră frate de pe ma-

*) Diploma lui Ludv. I. din 1365 tradusă de Ed. Hurmuzachi în „Fragmente din Istoria Românilor“.

tuă cu Dragoș, Dragomir, Ștefan fiii lui Giula. Prin urmare Giula a avut cu o femeie trei copii; după moartea lui, Șas luă pe aceeași femeie și avu cu dînsa pe Balc.

Iată acum, cum închieie D-l Lambrior cercetarea:

1) Mai mulți voievozi din Maramureș au venit și s'au așezat în Moldova, domnind fiecare peste o parte din această țară. 2) Cel mai puternic dintre dînșii, Bogdan, a încercat să se desclește de sub puterea Ungariei, poate, legîndu-se cu Polonia. 3) Alții ca Dragoș, Șas și fiul acestuia Balc au ținut credință regelui Ungariei și au fost ajutați de acesta împotriva lui Bogdan; 4) Bogdan i-a bătut și a ramas singur domnitoriū al Moldovei de sus, pe care o lăsă moștenire urmașilor săi; 5) Cel din urmă dintre principii alungați a fost fiul lui Șas, Balc, care-și pierdu pămînturile și vasalii din Moldova pe la 1365.

Picot citează în cronica lui Ureche documente în cari se pomenește de cei patru frați de pe mamă până la 1413 cînd rămăsese în viață numai Balc.

Iată ce se știe acum cu siguranța despre șirul domnilor.

La 1460 se întimplase trecerea din Maramureș, nu știm înse anume cînd, la ce an înainte de 1460, dar se știe de asemenea că faptul se petrecuse numai cu cîțiva ani înainte.

La 1470 îeră domn în Moldova Lațcu, cum se dovedește de pe o scrisoare a Papei Urban al V-lea din 24 Iulie 1370, trimesă Arhiepiscopului din Praga și episcopilor din Vratislaviea și Cracovia. (cit. de Eud. Hurmuzachi în „Frag. istorice“ pag. 313). Pe la 1372 tot domnea încă, cum se știe din o bulă papală din acest an. Pe la 1374 nu mai îeră domn, cum dovedește un act de la Iugă Coriatovici dat în Birlad Dar chiar în acest an aduse Mircea feciorul lui Radu domnul Munteniei pe Petru Mușat din familia Besarebilor și-l puse pe tronul Moldovei după ce mai întăiū bātu pe Iuga și-l prinse.

Din actul cel dat de Iuga la Birlad vedem că Moldova ajunsese până la marea, de vreme ce acest voevod ne spune lămurit despre Iașca Litavor, locuitorul său de la Cetatea Albă. *) Dacă ai stăpînit această cetate și Lațcu, nu știi.

(va urma)

Ioan Nădejde.

Raciî boieriului.

Anecdota populară.

Un boeriî o dată, cînd ieră la țară,
Cum venea spre casă de la cîmp sub sară,
Vede-un ieaz în cale-î și pe loc gîndește
Că prin ieaz se află raci și scoici și pește,
Și de raci îndată ieată-l și poștește.

BCU Cluj Central University Library Cluj

Cum ajunge-a casă pe fecior îl cheamă
„— Măi Ioane, î zice, bagă bine samă
„Raci să-mi dai: Mi-î poftă. Dar codire multă
„Nu-mi prea fă. Pornește!

Orî mai stăi. Ascultă:
„Știi ce bunî is raciî?!.. Parcă-î văd pe masă
„Roși, colo eu zamă... Ce mîncare aleasă!!..
„Ce mai zici Ioane? Cînd s'ar face acum!...
„Iau te du și-mi adă un păhar de rum.“

Bea boieriul rumul, iar Ion pornește,
După raci trimete, masa pregătește;
Dar boieriul strigă:

„Vino pîn la mine.
„Ai trimes s'aducă? Bravo! Foarte bine!

*) Istorica critică a lui Hîjdău pag. 91 Făscioare I. ed. I.

„Ieată păhăruțul niște rum mai pune.
„Racii, măi Ioane sînt bucate bune !!..

Pune rum feciorul și se duce ieară
In colo, ca sluga, după trebi pe-afară
Cînd de o dată 'n urmă clopoțelul sună:
„— Vină-aici, Ioane. Mi-ai făcut'o bună,
„Face iear boierul. Racii n'au adus?
„Ieu credeam că acuma și la foc i-au pus.
„Trebuiea călare grabnic să se ducă.
„Uită-te, de foamă leșin chiar m'apucă.
„Și de-aice'n țarină, ce socoți ie drum!
„Ian mai toarnă încaltea vr'un păhar de rum.

A turnat feciorul ș'apoi jos s'a dus
Și'n curînd cu vestea iar veni pe sus:
„— A venit cu racii, uite chiar acum.
„— Bravo! Haide toarnă... și-un păhar de rum,
„Ș'apoi du-te spune să mi-i fiearbă bine
„Și se vii pe urmă iear aici la mine.“

Dusu-s'a feciorul. Ca să-i fiearb' a spus
Și'nnapoi degrabă la boieriū s'a dus.
„— Pe minunt is gata

„— Chiar așa voesc.
„Inse știi că racii greu se mistuesc
„Mă cam tem, pricepi tu, să nu-mi cadă greu.
„Ian mai pune-aice niște rum să beu.“

Toarnă iar feciorul și boierul bea
Ș'apoi iarăși zice: „Măi, pre legea mea,
„Am de raci o poftă să minînc, un dor!!
„Umple-mi păhăruțul înaintea lor.

Umple iar, boieriul păhăruțul suge,
Și Ion la kuhne într'o clipă fuge,

Și cu racii gata la stăpînu-î vine.
— Ieată racii gata!

— Bravo! Foarte bine
„Să trăiești Ioane! Pe mîncat de-acum.
„Toarnă-mi înnainte și un păhar de rum“

Cum ședea boierul așezat la masă
Bea păharul, ș'apoi capu'ncet își lasă
Peste mîni, și-adoarme. Dar adoarme dus
Lîngă raci, cu vinul lîngă dînsul pus.
Iar fecioru-aproape șede și-l prăvește
Cum la cap cu racii doarme, sforăște.

Tot prăvi feciorul nu știu cît prăvi
Și'n sfîrșit la urmă cum se socoti,
S'apucă de o dată numai de gustat
A gustat și raci, vinul a gustat
Până cînd cu'ncetul tot a deșertat.

Cînd boieru'n urmă se trezește, cată
Racii nu's, garafa vede că-i deșartă.

— Eî, Ioane spune, racii i-am mîncat?

— Da, mîncat, cucoane, pîn v'ați săturat

— Dapoi vin băutam?

— Da, băut, băut!!.

— Dracul știe! Nu știu singur ce-am făcut.

„Și-aū fost bunî, Ioane, racii?”

— D'apoi cum!.

— După raci, atuncia, toarnă-mi niște rum.

T. D. Speranță.

TIMPURILE HAOTICE.

Sub acest titlu scrie Dl. N. Beldiceanu, redactorul revistei nouă „Cultura“, un articol în care vorbește despre pieirea și facerea din nouă a lumilor. Articolul cuprinde așa de mari greșeli în cit datoria ne face să le arătăm și acelor ce nu le-au putut cunoaște și singuri. Tot o dată ne vom folosi de prilejul acesta pentru a schița și noi ideile ce-si poate face cine-va despre aceste chestii întemeindu-se pe fapte bine cunoscute în știință. *)

Astăzi se știe că în întinderea cea fără de margini se află materie în mișcare, se știe că materia este veșnică, adică fără început și fără sfârșit. Mulți mai cred că pe lângă materie mai sînt și puteri nemateriale; dar descoperirile și teoriile mai nouă au dovedit, după mulți cugetători însemnați, că nu se află în lume puteri, ca ceva deosebit, cu ființă de sine stătătoare și că tot ce se explică de fizicii vechi prin puteri, ba de atragere, ba de

---

*) Înainte de toate să fie cunoscut că autoriul acestei critice este prieten cu D-l Beldiceanu și că, dacă socoate foarte rău articolul despre „timpurile haotice“, asta nu oprește de a mărturisi că cercetările ce publică tot D-l Beldiceanu în „Cultura“ despre Baiea, precum și inscripțiile ce a cules la fața locului sînt foarte însemnate atît pentru istoria țerei noastre, cit și pentru împrăștierea cunoștințelor folositoare în public. Ca să dăm o idee despre însemnătatea ce au inscripțiile de la Baiea voiți spune numai că se pare sigur că pe la 1279, adică prin veacul al XIII-lea iera la Baiea o colonie însemnată săsască, de vreme ce aveau beserecă și își puneau pietre săpate la mormînt. Mai tîrziu după întemeierea principatului ierau acolo nobili de vreme ce-si puneau coroane pe pietrele de la morminte, etc. Toate aceste lucruri le-am văzut din cele 17 inscripții latinești și nemțești copiate de D-l Beldiceanu. De asemenea articolul D-lui Sion Gherei se pare foarte însemnat și cred că va dovedi multe lucruri neplăcute șovinștilor noștri. Despre articolul D-lui Burlă avem de gînd să vorbim a nume și mai pe larg ceva, deși nu ne unim cu metoda și cu închierea la care a ajuns D-sa în privința cuvîntului rîie.

împingere, ba de electricitate, magnetism și altele multe se poate și trebuie să se explice acuma prin lucrarea materiei în mișcare:

Materia iese de două feluri: eter și materie ordinară. Materie ordinară iese aurul, argintul, puțioasa, fierul, oxigenul, azotul și toate celelalte feluri de materie simplă, adică elementele; eter iese acel gaz foarte rar care iese lumea și se află și între particulele materiei ordinare.

Fizicii și Chemiștii pot desface materia ordinară numai până la o margină, și anume Chemiștii duc în fenomenele studiate în chemie împărțirea materiei ordinare până la niște particule numite atome. Așa dar atome se numesc cele mai mici particule până la cari se poate desface un element în fenomenele chimice. Dacă ne vom închipui toate combinațiile în care intră hidrogenul, atunci în unele intră numai o particulă; în altele două, în altele zece, etc și formează niște grupușoare cari alcătuiesc corpul format și se numesc molecule. Se știe de pildă că apa se formează din molecule depărtate unele de altele, și printre carile se mișcă eterul și că fle care moleculă se alcătuește din cîte o atomă de oxigen și cîte două de hidrogen. Milioane de asemenea grupușoare de abia formează o picăturică care poate fi zărită cu microscopul! De asemenea se știe că amoniacul, adică gazul ce se topește în apă și care are un miros așa de puternic și de cunoscut, se compune din molecule formate din cîte o atomă de azot care ține pe lingă dînsa trei atome de hidrogen.

Dacă ne-am închipui că tot despărțim amoniacul în cîțimi din ce în ce mai mici, moleculele lui ar fi cele mai de pe urmă particule cari tot ar avea însușirile amoniacului. Cînd am încerca înse să desfacem chiar molecula, am desface-o în patru atome, una de azot și trei de hidrogen și n'am mai avea amoniac.

Acele schimbări sau fenomene cari se petrec în

corpuri, fără a le strică moleculele se cheamă fizice; iar cele cari strică moleculele virind sau scoțind din iele atome, se cheamă chemice. Cele dintăiū nu strică natura corpului, cele de al doilea o strică: zăharul topit, iese tot zăhar, plumbul găzos tot plumb remine; dar zaharul ars, sau plumbul unit cu oxigenul d. ex: oxid de plumb, nu mai iese corpul de mai înainte ci ceva nou.

Eterul a cărui ființă s'a dovedit prin fenomenele luminoase și călduroase, nu iese drept vorbind nici gaz, nici solid, nici licid, ci într'o stare deosebită, dar se apropie mai mult de gazuri. Părțilele lui sînt ne asemănat mai mici de cît ale materiei ordinare și nu li se dă numele de atome, orî dacă voim să li dăm acest nume să nu uităm a le zice a t o m e d e e t e r.

După toate cercetările ce s'a făcut nu s'a putut încă găsi o dovadă că atomele materiei ordinare sînt făcute tot din eter. Dovezite aduse de Lockyer aū fost respinse de alți învățați și s'a dat altă explicare unora din faptele aduse de dînsul. Orî cum, se crede că materia ordinară iese tot eter grupat într'un chip deosebit. Se crede că atomele ordinare sînt formate din mulțime de părțilele de eter cari-s înzestrate cu mișcare comună așa că alcătuesc ca niște sisteme sau corpuri, după cum și atomele materiei ordinare alcătuesc molecule și acestea corpuri cerești.

Dacă în fenomenele cunoscute până acuma nu se poate desface materia ordinară de cît până la atome, nu urmează că dacă s'ar putea să o supunem la temperaturi mult mai mari nu am putea-o preface și în eter.

Eterul iese foarte elastic, cum urmează din iuțala cea așa de îngrozitoare a luminei, și pentru a ne explica această elasticitate sîntem siliți a admite cu vestitul Secchi că părțilele de eter sînt înzestrate cu mișcare foarte iute de rotire în jurul unei osii, așa cum iese și pămîntul; astfel se poate înțelege elasticitatea eterului, căci s'a dovedit că niște corpuri cari s'ar mișcă foarte iute în jurul unei osii s'ar purta în izbiturile lor în-

tre dinsele ca niște corpuri cu totul elastice. Asemenea mișcări de rotire se crede că se află și la atomele ordinare; se mai crede că atomele de eter pe cât și cele ordinare au și mișcări tremurătoare sau vibratoare.

Acestea sînt rezultatele la cari se poate ajunge în privința materiei filosofind asupra celor mai sigure rezultate a cercetărilor făcute de specialiști în feliurite științi.

La întrebarea cum iese grupată materia ordinară în spațiul cel fără de margini, primim răspunsuri cu desăvîrșire sigure.

Un felîu de grupare elementară iese aceea cunoscută sub nume de sistem planetar. Ca tip putem lua sistemul solar. Ce vedem în asemenea sistem? Întîi în mijlocul sistemului un corp mult mai mare de cît toate celelalte din același sistem luate la un loc: soarele. În jurul acestuia mai multe sute de planete mari și mici, care se învîrtesc în jurul soarelui, toate în același senz. În jurul unor planete se mișcă altele mai mici numite satelite, cum iese de pildă luna noastră. Unele planete au până la opt luni și ar fi cu putință să aibă unele și mai multe.

În jurul soarelui se învîrtesc și cometele formate tot din aceleași materii din cari-s formate și planetele și soarele numai în altă stare, în parte. Unele comete se învîrtesc neconținut în jurul soarelui, altele, iese cu putință sau cel puțin se poate presupune, numai pentru un timp ne cercetează prin sistemul nostru și apoi ne părăsesc pentru tot-deauna poate.

În sistemul nostru solar: soarele iese găzos acum, planetele au fost toate găzoase și luminoase dar s'au recit și solidificat. Pămîntul și luna sînt solide aproape de tot. Cel puțin de lună, am putea zice că trebuie să fie solidă toată; pămîntul se pare, că-i solid peste tot afară de niște pungî de lavă ce se afla în coaja lui.

Dacă ne dăm samă de starea de az-î a soarelui și a planetelor, ne putem închipui cum au fost în trecut și

cum va fi în viitoriū. La început, după Kant, Laplace etc, tot sistemul solar formă un singur corp găzos, înzestrat cu mișcare de rotire împrejurul unei osii. Această nebuloasă s'a tot mișcurat, s'a recit, s'a turtit la poli și umflat la equator și din pricină mecanice a lăsat în dreptul equatorului, la feliurite depărtări, inele găzoase înzestrate cu mișcare. Din acestea s'aū făcut planetele. Planetele, după ce s'aū rotunzit și iele din pricină mișcării inelului aū remas cu două mișcări una în jurul soarelui, alta în jurul unei osii a lor. Din planete s'au despărțit iearăși inele și s'aū făcut sateliți ; numai la Saturn un inel se vede că a remas tot sub formă de inel, se înțelege însă că și-a pierdut starea găzoasă.

Din starea primitivă schițată aice a ajuns sistemul cum îl vedem astăzi. Mai tirziū soarele se va stinge și planetele vor cădea pe dinsul și vor face iearăși un singur corp ca la început, numai cît acest corp se va reci de tot și nu va mai da lumină.

Planetele vor cădea pe soare din pricină că pierd pe fle-care zi din iuțala lor de mișcare în jurul soarelui și prin urmare în loc de elipse descriū un feliū de spirală și vor cădea numai de cît în soare. Soarele își va pierde lumina cum și-aū pierdut'o și planetele, mai încet căci îi mai mare, dar de bună samă. Toate încercările învățaților de a găsi în mod să-și închipuie că soarele nu se va stinge nici o dată aū remas zădarnice și vor rămănea.

Sisteme planetare ca al nostru sînt foarte multe în jurul nostru, toate stelele sînt s o r i, centre de sisteme planetare. Un număr de mai multe milioane de asemenea sisteme formează o grupă peste măsură de mare de stele numită calea laptelui. Soarele nostru face parte tot din grupa aceasta. Ce legături sînt între stelele mai vecine, ce grupe formează, cu ce feliū de mișcări sînt înzestrate, care iese așezarea năuntrică în calea laptelui nu se știe bine. Se pare înse că această cale a laptelui are formă de disc despicat de a latul în două într'o parte. O grupă de sisteme planetare ca această cale a laptelui se numește

nebuloasă rezolubilă, adică care se alcătuesc din stele, asemănătoare soarelui nostru.

Toate sistemele planetare nu-s la felii, sau cel puțin nu-s de aceea-și vrîstă. În unele se vede că planetele sînt încă luminoase, de vreme ce se văd și grupe de stele; în altele se vede o singură stea, deci se apropie în formă de sistemul nostru; la altele steaua de la mijloc are lumină ca a soarelui nostru, adică albastră, ori galbenă; altele sînt roșe, altele verzi, etc. cele roșe, se crede, că-s aproape de a se stinge. Negreșit că vor fi și sisteme în cari soarele se va fi stîns, poate și de acelea în cari planetele vor fi căzut pe soarele lor.

Eterul se întinde nu numai între particulele materiei ordinare și între sistemele planetare ce alcătuesc calea laptelui, ci se întinde și mai departe, foarte departe, în toate părțile în jurul acestei nebuloase rezolubile. La depărtări neînchipuit de mari în eter se află alte nebuloase rezolubile alcătuite din milioane de sisteme planetare și nebuloase de acelea în care nu se află încă sisteme formate, ci numai gazuri fierbinți cari se rostogolesc val vîrtej: Multă vreme se credea că nu se pot vedea stele în unele nebuloase, pentru că sînt prea departe, dar că descoperindu-se telescoape mai puternice se vor desface și acestea în stele. Acuma prin cercetări făcute asupra luminei ce ni trimet s'a dovedit că sînt curat gazoase. Trebuie să fie și de acele nebuloase în cari ce vor fi aflînd mai mult sisteme planetare reci și întunecoase.

La întrebarea dacă materia este fără sfîrșit în spațiu nu se poate da răspuns, ar putea să fie nesfîrșită, ar putea să fie și sfîrșită numai s'ar cere că să fie în întinderea fără margine insule de eter despărțite între diasele prin întindere curat goală de materie. Atunci n'ar fi cu putință pentru cei dintr'o asemenea insulă să afle ceva de celelalte insule, nici n'ar avea o insulă asupra alteia atragere sau altă înriure.

(va urma).

I. Nădejde.

FELIURIMĪ.

(urmare).

Apoi îmblă după trebî ca și cum nu i s'ar fi întimplat nimic și are de făcut lucruri grele, nu glumă.

Timp de zece zile, bărbatul nu părăsește hamacul, se vaită și de abia răspunde celor ce vin să-l întrebe de sănătate.

Am fost singur martur în două rânduri la asemenea fapte, la Avraghi și la Galibi. Doctorul Leblond, Schombürck, comandantul Vidal și Crevaux văzuse obiceiuri ca acesta la Emerilioni, la Rucuaieni și la Oiampî.

N'am aflat să pătimească femeea ceva din această pricină. După zece zile se scoală bărbatul din lehuzie.

* * *

Femeea - momiță din Londra. Se arată acum la aquarul Vlestminster, în Londra, o copilă de șapte ani, numită Krao, care are mai multe caractere momițești. Este acoperită peste tot trupul cu păr negru, aspru; fața iei cu falcile foarte scoase înainte; poate întinde buzele înainte aproape ce și Șimpauzeul; în sfârșit cu piciorul apucă de pe jos lucrurile cele mai mărunte.

S'a crezut că Krao este o formă mijlocie între om și momiță. Nu-î așa însă. Keane, un antropologist învățat englez, a căutat-o și a aflat că face parte din genul Homo, ca și noi toți. În adevăr, afară că vorbește și știe chiar cîteva cuvinte englerești, Krao are mulți de caractere creat omenești.

Krao este de loc din Indo-China, din Laos; părinții iei ierau tot păroși, cum se vede de pe fotografiile lor făcute de călătoriul Bock. Intemeindu-se pe aceste două fapte, Keane, într'un articol din Nature, caută să dovedească că copilul de care vorbim arată ca în Laos este o rasă de oameni foarte păroși, asemă-

nători poate cu Ainoii din Iesso și din Sachalin. Ori cum ar fi Krao iese foarte însemnată pentru acei ce cercetează legăturile omului cu rudele sale momițele superioare. (Luată după Revue scientifique, care a luat-o din Revue d'anthropologie].

Slăbiciunea auzului ca pricină a neluării a mințe a scolarilor. Un doctor de urechi din Stuttgart scrie în ziarul „Gesundheit“: „In cursul celor din urmă 10 ani am avut prilej să cercetez 4500 de copii în vîrstă de la 7 până la 14 ani, în privința auzului și anume și băeți și fete. Iată rezultatele: 1) Urechea sănătoasă și normală aude la depărtare de 20—25 metri șoptitul, dacă-i liniște de ajuns. 2) Turburările auzului sînt foarte respîndite: în școalele poporane aud reu cu o ureche sau cu două până la 30%; bine cum se cade aud prea puțin. 3) Copiii din familii bogate aud mai bine, într'un pensionat de fete auzeau reu numai 10%. 4) Cu cît înaintează în vîrstă cu atîta turburările auzului se înmulțesc. 5) In școalele de la țară aud copiii mai bine.

Iată ce a aflat mai des: spargerea timpanului cu punci până la 20%; astuparea urechei cu materii ce-roase la 13%, etc. Cei mai mulți din acești bolnavi nu fusăse nici o dată cercetați de doctori și nici nu-și închipueau că-s bolnavi; mulți ierau socotiți de profesori ca nebăgători de samă și pedepsiți. Prin urmare ori ce copil neascultătoriu trebuie cercetat în privința auzului. Mulți copii aud reu și de aceea nu mai se pare că nu voesc să iee aminte. (Neue Welt No. 12, pag. 156, an. 1882).

* * *

DECLĂRARE

Subsemnatul n'a compus notele de la poezia tipărită după viața lui Ștefan cel Mare și cel Bun, și nu răspunde de dînsule.

I. Nădejde.
